

IX/6,38

PROF. DR. ILEŠIČ

POKRAJINSKO-GEOGRAFSKA KARAKTERISTIKA
SEVEROVZHODNE (PODRAVSKE) MAKROREGIJE
S.R. SLOVENIJE

POKRAJINSKO-GEOGRAFSKA KARAKTERISTIKA
SEVEROVZHODNE (PODRAVSKE) MAKROREGIJE SR SLOVENIJE

I. Geografska opredelitev makroregije

=====
Pokrajine na severovzhodu naše republike, ki so danes v glavnem zajete v mejah mariborskega okraja, bi v celoti lahko označili kot **severovzhodno makroregijo SR Slovenije**. Izbrali smo ta naslov namesto naziva "Severno-slovenska regija" iz tehle razlogov: 1. Označba "severovzhodni" namesto "severni" je utemeljena na prvi pogled, ker je n.pr. Gorenjsko nemogoče izločiti iz vrste "severnih" slovenskih regij, tem bolj pa še, če govorimo o "slovenskih" regijah, kamor moramo seveda šteti tudi pokrajine slovenske Koroške, ki so ostale v Avstriji.- 2. S tem je tudi že utemeljeno stališče, da namesto o "slovenski" regiji govorimo o regiji SR Slovenije.- 3. Izraz "regija" kaže precizirati z dodatkom "makro", da se s tem poudari njena ustrezna stopnja v hierarhični lestvici naših večjih in manjših regionalnih enot. Kot makroregijo bi želeli označevati področje, kjer izrazito in močno prevladuje prometni, pa tudi splošno-gospodarski, upravni in kulturni vpliv močnejšega centra, večjega mesta, v konkretnem primeru Maribora. Ta vpliv prihaja najočitneje do izraza ravno v dejstvu, da je obravnavano makroregionalno področje osnova teritorialnega obsega današnjega mariborskega okraja.

Severovzhodno makroregijo SRS bi lahko imenovali tudi makroregijo **Spodnjega slovenskega Podravsja** (v razliko z Zgornjim slovenskim Podravjem, ki je v glavnem ostalo v mejah Avstrije). Vsekakor se ozemlje makroregije skoraj povsem ujema s slovenskim delom porečja Drave, kolikor ga je pripadlo Jugoslaviji. Drava s svojimi pritoki (Mežo, Mislinjo, Dravinjo, Pesnico, Ščavnico in še posebno Muro) se je tu tako močno prilagodila dominantni alpski odnosu o predalpski slemenitvi, v kateri se osnovna alpekatektonska smer zahod-vzhod križa s tektonskim nagibanjem subpanonskega obrobnege sveta proti jugovzhodu, da je izklesala reliefno plastiko, ki je v vseh zgodovinskih dobah lajšala prometno posredovanje med višjim gorskim svetom na zahodu in nižjim subpanonskim svetom na vzhodu ter ga lajša še danes. Hkrati je ob vzhodni meji goratega sveta z vsem prometnim omrežjem, ki ga je determiniralo njeno dolinsko omrežje, zadela na že staro, pa posebno v zadnjih stoletjih močno oživiljeno prometno žilo, ki vodi tod čez iz Sredozemlja čez Postojnska vrata, Ljubljansko in Celjsko kotlino ter čez pretržja v t.im. Vitanjsko-konjiški gorski pregraji ob vzhodnem vznožju Alp v Podonavje. Ni dvoma, da je bilo s tem v dobršni meri determinirano močno gravitacijsko središče nekje v mejnem pasu med hribovitim in nizkim delom slovenskega Podravsja, tako prepričljivo podčrtano v današnji vlogi Maribora.

Tudi ni slučaj, da je do nekaj očitnejše diskrepance med ožjim porečjem Drave in mejami naše makroregije, administrativno začrtanimi v mejah mariborskega okraja, prišlo razen na severozahodu, kjer je vmes posegla avstrijsko-jugoslovanska državna meja, samo še ponekod na jugu, kjer sta se v reliefni plastiki in s tem v tradicionalnem lokalnem prometnem omrežju komplicirano

prepletli porečji Drave in Savinje odnosno njunih pritokov (Mislinje, Dravinje, Pake, Hudinje). Zato je n.pr.občina Slovenske Konjice, ki rezen svojega osrednjega ozemlja, pripadajočega Podravju, vključuje na obrobju tudi del savinjskega porečja (Vitanje), ostala več ali manj zaradi tradicije, v "savinjskem" celjskem okraju, čeprav je zlasti za njen ožji konjiški del ta pripadnost čedalje bolj problematična. Po drugi strani pa se celjski gravitacijski vplivi sorazmerno krepko poznajo čez mejo med celjskim in mariborskim okrajem, odnosno čez razvodje med Pako in Mislinjo, v zgornji Mislinjski dolini.

II. Pokrajinska razčlenitev Severovzhodne makroregije SRS

=====

Temeljna pokrajinska dvojnost makroregije. Že zgoraj smo morali mimogrede opozoriti na temeljno pokrajinsko dvojnost, ki se kaže na ozemlju obravnavane makroregije in to z dokaj ostro mejo. To je dvojnost med hribovitim predalpskim svetom na zapadu, ki smo ga ob pomanjkanju ž še primernejšega imena začeli nazivati **Pohorsko Podravje**, ter med nizkim, deloma gričevnatim, deloma ravninskim svetom na vzhodu, ki ga najprimerneje imenujemo **Nizkoslovensko** (ali subpanonsko) Podravje.

Pohorsko ali **Predalpsko Podravje** je pravzaprav nadaljevanje predalpskega sveta, ki se začne že na avstrijskem Koroškem in zavzema tako tam kot ob naši meji ponekod še prave visokogorske višine (Svinj, Golica, Peca). V visokogorske višine v širšem smislu, v katere bi šteli ves svet nad mejo stalnih agrarnih naselij in njiv (približno od 1300 m navzgor), pa sega tudi samo Pohorsko Podravje ponekod v svojem osrčju (Uršlja, višine Pohorja). V glavnem pa je Pohorsko Podravje tipična predalpska, sredogorska pokrajina. Toda v nasprotju z večino drugega našega alpskega in predalpskega sveta prevladajo v Pohorskem Podravju docela neapniške kamenine, deloma starejši sedimentni skrilavci, še bolj pa kristalasti skrilavci (gnajs) in prodornine (tonalit). Apnenec in dolomit se držita tu samo še v posameznih višjih zaplatah, zadnjih odrastkih Vzhodnih Karavank. Zato ves ta svet ni samo nižji od drugih naših alpskih pokrajin, temveč je tudi zložnejši, brez skalovitih strmin, pokrajina značilne menjave zložnih slemen in kop ter še posameznih strmih, osamljenih apniško-dolomitnih gora (Uršlja, Peca), pokrajina bujnega, danes pretežno iglastega gozda, visoko v prisoje segajočih samotnih kmetij ter senčnih slabo naseljenih grap, svet gozdarstva in hribovskega kmetijstva, deloma še zelo primitivnega, do nedavna ponekod celo požigalniškega, danes kajpada v dosedanjih oblikah in ob odtoku mladih ljudi v svet brezperspektivnega. Doline je nekdanja kmetijska naselitev zajela le tam, kjer so širše ali razčlenjene v terase (Mislinjska dolina nad Slovenj Gradcem, Dravska dolina pri Muti in Radljah ter nad Mariborom). Pač pa so nekatere doline postale že svojčas otoki rudarske in obrtno-industrijske dejavnosti ter so svoje vlogo v moderni dobi še stopnjevale bodisi zaradi svojih rudnih bogastev (Mežica) ali pa zaradi obrtnoindustrijske tradicije, ki je poleg starih lokalno-industrijskih krajev ali namesto njih (Prevalje, Guštanj) ustvarila nove, velikopotezne, moderne (Ravne). V najnovejši fazi industrijske revolucije pa je osrednja hidrografska žila Pohorskega Podravja, Drava, postala hidroenergetska osnova, katere važnost sega daleč čez regionalne, pa tudi republiške okvire.

Spodnje ali **Subpanonsko Podravje**

je najizrazitejši del tistega tipičnega subpanonskega sveta, s katerim sega Slovenija na jugozahodno obrobje Panonske kotline. Odlikujejo ga vse tiste temeljne poteze, ki so skupne vsemu našemu subpanonskemu svetu. Te poteze so tako geološko-morfološke kakor klimatske ter s tem v skladu tudi kulturno-geografske, v kolikor se lete vežejo na prve. Vse to je že nizek svet, ki visi na panonsko stran, nekdanje dno Panonskega morja, ki so ga vode ponekod razrezale v valovite terciarne g o r i c e, drugod pa globoko prekrile s kvartarnim prodom, peski in glinami ter izoblikovale v obsežne r a v n i n e. Označujejo ga prevladujoči vplivi panonskega, zmerno kontinentalnega podnebja (toplo poletje, suha in sončna zgodnja jesen, ostra zima) ter prirodno rastje panonskega tipa (hrast, kostanj, robinja). Gospodarsko-geografsko so to kraji intenzivnega poljedelstva, velikokrat povezanega z nič manj intenzivno živinorejo, marsikje, posebno po goricah, usmerjenega v komercialno specializacijo (sadjarstvo, vinogradništvo). Zato je področje za agrarno podeželje sorazmerno gosto naseljeno ter za slovenske razmere še dokaj agrarno produktivno, po splošni produktivnosti pa v tistih svojih delih, ki jih ni zajelapomembnejša industrializacija - in teh je največ - vendar v zastanku za marsikatero drugo slovensko pokrajino.

Po tej kratki označbi izrazite razlike v vsem kompleksnem geografskem, tako prirodnem kot antropogenem okolju, ki se kaže med obema deloma svobodne podravske Slovenije, ne sme seveda ostati nepodčrtano, da so njuno neposredno sosedstvo ter tradicionalne in moderne prometne žile, ki ju spajajo v zahodno-vzhodni smeri, oplajale, kakor velja to za vse podobne primere in več ali manj tudi za vse čase, gospodarski razmah v mejnem pasu med njima. Sam Maribor je od srednjega veka naprej živel od tega, da je obvladal križišče potov, ki vežejo alpski zahod s panonskim vzhodom, s prečno podonavsko-sredozemsko zvezo, ki tu prehaja čez Dravo, Z vsem svojim območjem vred pa je Maribor živel še posebno tudi od tega, da je bil postojanka na podolžnih alpsko-subpanonskih poteh, ki so posredovala izmenjavo dobrin in gospodarskih stikov med obrtno-gozdarskim hribovitim Podravjem ter kmetijsko-vinogradniškim nizkim Podravjem, ter širše zajeto, sploh med Alpami in južnim delom Panonske kotline. Naravno, da se je tudi takrat, ko je v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja, pred prvo svetovno vojno, tudi v naše kraje posegla iz Srednje Evrope sem, s severa in severozahoda, t. im. industrijska in v njo vključena železniško-prometna revolucija, mariborsko pokrajinsko stičišče, v osrčju spodnjega slovenskega Podravja, sorazmerno močno in hitro oplodilo od nje. Prav tako pa ni težko razumeti, da je to stičišče ostalo žarišče novih industrializacijskih, urbanizacijskih in bolj na obrobju, začetnih deagrarijskih procesov tudi potem, ko ga je z nastankom Jugoslavije državna meja odrezala od starejših žarišč srednjeevropske industrijske revolucije. Še več, v novem politično-geografskem položaju, se je iz perifernega, sekundarnega žarišča navedenih procesov, ki je več prejemale kot oddajalo, spremenil v primarno žarišče, ki oddaja nove tokove svoja na svoje še vedno močno agrarno vzhodno sosedstvo. Pri tem ga še podpira srečna okolnost, da je v času, ko se zmagovito uveljavlja ena od mlajših tehničnih faz industrijske revolucije, hidroenergetska faza, našel v svoji neposredni bližini, na Dravi, ki je doslej pošiljala skozenj samo svoje splave in druge vodne tovore, energetski vir prvega reda. Tudi ta faza širi svoje tipalke pred našimi očmi iz Pohorskega Podravja, kjer se je že intenzivno zakoreninila, v Nizko Podravje. Prispievala je dokončno močno k temu, da ožje območje Maribora še krepi svojo vlogo makroregionalnega središča za vse svobodno slovensko Podravje in da nas sili k te-

mu, da ga s celotnim njegovim makroregionalnim vplivnim območjem vred poskušamo čim smotrneje prostorsko urediti. Zato je končno tudi napisan ta uvodni elaborat. Ker pa je njegov namen predvsem, da nam predstavi, kako se v okviru podravske makroregije od kraja do kraja spreminja pokrajinsko okolje kot prostorska stvarnost, v kateri se razvija naša tamošnja današnja družbena in gospodarska dejavnost, nam je treba s tega vidika podrobneje pretresti različne pokrajinske elemente obeh osnovnih pokrajinskih enot Podravja. Pri tem naj izrecno podčrtam, da med elemente tega pokrajinskega, odnosno kompleksnega geografskega okolja, nikakor ne štejem samo prirodnih svojstev tega okolja, temveč tudi tiste, ki jih je vanje prinesel ves dolgi dosedanji družbeni razvoj in ki lahko za nadaljnji razvoj regije prav tako kot prirodni pomenijo ugodnost ali pa oviro. Sodijo torej prav tako med geografske pogoje nadaljnjega razvoja.

Podrobnejša pokrajinska razčlenitev Pohorskega Podravja. Če hočemo po razlikah v pogojih geografskega okolja, tako prirodnega kot antropogenega, razčleniti Pohorsko Podravje na manjše pokrajinske enote, moramo predvsem podčrtati, da to Podravje sestavlja tako posamezna hribovja kot vmesne dolinske pokrajine, dva pokrajinska elementa, med katerima seveda ni ostre meje, temveč se med seboj prepletata odnosno v mejnih področjih prekrivata. Zato se seveda tudi v shemi pokrajinske razčlenitve, ki mora računati tako z enimi in drugimi, njihova pokrajinsko-geografska označba neizbežno prepleta odnosno prekriva. Prav tako je očitno, da že pri tej označbi ne moremo čisto mimo tega, da ne bi naznačili, kako so posamezni deli iste pokrajinske enote v dosedanjem razvoju lahko družbeno-gravitacijsko težili na različne strani in kako lahko teže v tem smislu še močnejše v sodobnih družbeno-gospodarskih procesih, ki zajemajo njihov prostor.

Glavne pokrajinsko-geografske enote Pohorskega Podravja, od katerih ima vsaka zase močno homogen prirodno- in kulturno-pokrajinski značaj ter zato tudi nudi podobne pogoje za nadaljnji razvoj, bi se mogle opredeliti po naslednji shemi, ki vključuje najprej gorske (hribovske), potem pa dolinske enote.

1. Pohorje, glavni slovenski odrastek Osrednjih Alp, sestavljeno iz kristalinskih kamenin, zato zložno in zaobljeno, brez skalovitih pobočij, s širokimi uravnanimi vršinami, deloma celo zamočvirjenimi, z vodami, ki izvirajo v visokih višinskih podoljih in se čez strmejša pobočja včasih s slapovi (šumiki) spuščajo v doline. Pohorje je na široko obraslo z gozdovi, ki pa jih nekako do višine 1000 m navzgor prekinjajo jase številnih samotnih kmetij, izvirajoče iz poznega srednjega veka, deloma iz nekdanjih živinorejskih "švajg", v svojem dosedanjem načinu življenja in kmetovanja močno srhaične. Druga, nekdanj važna oblika gospodarske izrabe pohorskega okolja, steklarstvo (glažutarstvo) je z industrijsko revolucijo sicer zamrla, vendar pa pustila v pokrajini nekatere sledove: ostanke nekdanjih steklarskih naselij (glažute), ki so ali razpadli ali pa spremenili svojo funkcijo, pa spremembe v sestavi gozda, ki ga je nekdanje ogljarstvo močno spremenilo na škodo nekdanjih listavcev in v prid iglavcev. Problemi sodobne izrabe pohorskega geografskega okolja so: nadaljnja usoda samotnih kmetij (posebno spričo doslednega bega mlade delovne sile z njih), smotrna izraba gozda (nagla izgradnja gozdnih cest), nadaljnji razvoj kamnolomništva, ter pospeševanje dveh novih načinov izrabe okolja, ki jih je prinesla moderna doba, turizma in hidroenergetike; turizem, poletni in zimski (smučarski) se je

zlasti na skrajnem vzhodnem Pohorju, blizu Maribora, že razveseljivo intenzivno razmahnil. Ne velja pa to za hidroenergetsko izrabo višinskih pohorskih voda v obliki višinskih akumulacijskih bazenov kot dodatnega dopolnila hidroenergetskemu sistemu Drave, saj je prvi poizkus v tej smeri (projekt na Lobnici) na žalost ostal samo projekt.

Pohorje lahko nadalje razdelimo na Zahodno Pohorje (nekako zahodno od zgornje Mislinje), kjer so najvišji in najmanj obrasli vrhovi ter zato najboljše smučarski tereni in kjer se ostale gospodarske dejavnosti (vključno tudi rekreacijsko) vežejo bolj na mislinjsko in mežiško kakor na mariborsko stran, ter na Vzhodno Pohorje, ki teži že neposredno proti Mariboru (zlasti v turizmu) ali pa (posebno z nekaterimi tipičnimi pohorskimi dejavnostmi - les, kamnolomi) proti Pohorskemu ali Dravinjskemu podgorju (Slov. Bistrica, Konjice). Najvzhodnejši del Pohorja, t.i.m. Mariborsko Pohorje, je predvsem v znaku intenzivne izgradnje turističnih objektov.

Čisto kot posebno enoto Pohorja je treba šteti Pohorsko ali Ribniško-lovrenško podolje, pas nižjega, v terciarnih plasteh nekdanjega zaliva panonskega morja izoblikovanega sveta, ki prekinja severni del Pohorja v smeri od Dravske doline pri Fali na zahod. Podolje je nekakšen hodnik v srce Pohorja, zato sta v njem zrasli stari krajevni središči Ribnica in Lovrenc, danes z nekaj na obrtni tradiciji zasnovane drobne industrije (kamnolomi, poljedelsko orodje itd.) in z ugodnimi turističnimi perspektivami.

2. Obmejna podravska hribovja, zavzemajoča svet severno od Dravske in spodnje Mežiške doline do avstrijske meje. Sestoji iz Kozjaka kot najobsežnejšega na vzhodu, Košenjaka nad Dravogradom kot odraška Golice in Strojne severno nad Mežiško dolino. Hribovje je po geološki (kristalinski) sestavi, po geomorfoloških svojstvih (zabljani zložnosti), pa tudi po kulturni pokrajini samotnih kmetij povsem sorodno Pohorju, le da je - z izjemo Košenjaka - nižje (jedva čez 1000 m) in zaradi obmejne lege prometno manj odprto ter spričo tega z vidika gospodarske, še posebno pa turistične perspektive mnogo manj obetajoče. Problem samotnih kmetij pa je v njem zaradi bližine mariborskega in mežiškega industrijskega področja ter bližine poživiljenega gospodarskega strujanja po Dravski dolini še akutnejši.

3. Vzhodne Karavanke, področje visokih osamljenih apniških gora in planot, strmo nasajenih na široke zložne podstavke iz skrilavcev in kristalinskih kamenin. Mežiška dolina jih deli na dve gorski panogi (Peco in Uršljo). Ker so zložnejši podstavki osamelih gora po vseh svojih svojstvih podobno kakor Pohorje in obmejna podravska hribovja pokrajina gozdov in samotnih kmetij, so v pasu stalnih naselitvenih možnosti tudi tu pogoji geografskega okolja podobni kakor tam. Podobno kot na Pohorju pa je tu spet močnejši poudarek na možnostih višinskega turizma.

4. Vitanjsko-konjiško hribovje? Nižje nadaljevanje Vzhodnih Karavank, pretrgano po soteskah Pake in Hudinje, pritokov Savinje, ki izvirata še na obronkih Pohorja, na več kosov (predvsem Paški Kozjak in Konjiška gora). Ker sega tu apniško-dolomitna zgradba tudi v nižje lege, so hribi strmi, deloma skaloviti, v precejšnjem nasprotju s sosednjim Pohorjem, Kmečka naselitev je v njih zelo redka, perspektive za kaj močnejšo izrabo tal pa dokaj skromne.

5. Dravska dolina med obmejnimi Vičem odnosno Dravogradom in Mariborom je globoko in strmo vrezana v osrednji kristalinski masiv Pohorskega Podravja. Pokrajinski značaj pa se v njej večkrat močno spremeni: širši deli doline, razgibani v rečne terase s polji, vasmi in starimi malimi tržnimi naselji (Libeliško-viško podolje nad Dravogradom, Muško-radoljska kotlina in Ruško podolje med Falo in Mariborom) se menjeajo z ozjimi debrskimi dolinami (Vrata pod Dravogradom, Brezenska deber). Ravno zaradi teh ožin Dravska dolina v predželezniški dobi ni vedno pomenila glavne prometne vezi med Koroško in nizkim Podravjem. Šele železnica in v novejšem času v vrsto hidroenergetskih objektov pregrajena Drava ter moderna cesta sta napravili iz nje osrednjo življenjsko os Pohorskega Podravja ter prometno zvezo med jugoslovanskim (in avstrijskim) delom Koroške ter mariborskih makroregionalnim žariščem.

6. Mežiška dolina, zajedena sicer počez čez masiv Vzhodnih Karavank, čez kristalinske gmote Strojne in Pohorja ter vmesno terciarno Vzhodnokoroško podolje (v zahodnem delu imenovano tudi Hotuljsko podolje), je s svojo rudarsko in fužinarsko tradicijo stvorila pokrajinsko enoto zase. Njena osnova so rudarski in industrijski obrati, ki so v dobi razmaha industrijske revolucije vzrasli na tej tradiciji (Črna, Žerjav, Mežica, Prevalje, Ravne). Med njimi so nekateri v najnovejši dobi sicer zamrli (Prevalje), drugi pa doživeli v socialistični družbi prav poseben razmah (Ravne). Na ta način se je razvil sredi odročnega hribovja samotnih kmetij ozek pas intenzivne industrijske pokrajine z ostrimi kontrasti med urbano-obrtnimi naselji iz predindustrijske dobe (stari Guštenj), anarhično vzraslimi naselji iz starejše kapitalistične industrijske dobe (Prevalje) ter moderno zasnovanimi socialističnimi delavskimi naselji (Ravne-Čečovje). Kot nenasična črpalka je Mežiška dolina vsesavala vase delovno silo z bližnjih področij samotnih kmetij, pospeševala s tem razkroj tamošnjih kmetij in srenj, stopnjevala tamošnjo socialno diferenciacijo ter povzročila, da je v njenem zaledju problem samotnih kmetij in njihovega agrarnega proletariata še posebno kočljiv.

7. Mislinjska dolina, sestojeca iz široke, s kvartarnimi sedimenti vseh vrst zapolnjene in v terasaste dobave razgibane Zgornje Mislinjske doline ali Slovenjgraške kotline in iz ožje Spodnje Mislinjske doline, si je v svojem dnu vstvarila staro agrarno naselbinsko jedro z lokalnim, svoječasnim fevdalnim, tržnim središčem v Slovenj Gradcu. Star prometni preprih, ki vodi tod čez iz Savinjske doline na Koroško, je ni nikdar pustil preveč v zatišju. Tudi danes sega sem gospodarski tok z dveh strani, s savinjske in s podravske, od Dravograda. Zato se je Slovenj Gradec opremil s solidno drobno industrijo, vsa dolina, zlasti zgornja, pa gospodarsko oprla na pohorske in karavanške gozdove. Čez nizki razvodni predel proti zgornji Paki in čez t. im. Dolinško-Vitanjsko podolje, ki vodi od tam v povirja Hudinje in Dravinje, občuje v drobnem Mislinjska dolina kar živahno tudi na celjsko in konjiško stran. Gradnja moderne ceste ob Paki proti Velenju in sama nezadržna rast bližnjega Velenjskega področja bosta ta vrata še solidneje odprli.

Podrobnejša pokrajinska razčlenitev Nizkega slovenskega (SUBPANONskega) Podravja. Kakor že rečeno, se v Nizkem slovenskem Podravju menjavajo ravninske pokrajine z goriškimi. Ravninski pokrajini sta dve: Podravska ravnina in Pomurska ravnina. Ločita med seboj tri komplekse goriških pokrajin: Halozne in Dravinjsko-podpohorske gorice na jugu, Slovenske gorice v sredini in prekmursko Goričko z Lendavskimi go-

ricami na severu.

Sama Drava je v Nizkem Podravju neposredno še mnogo manj edina žila, na katero bi se neposredno vezale vse pokrajine, kakor pa v Pohorskem Podravju. To posebno zato, ker teče vzporedno z njo na severovzhodne mnogo manj pomembna Mura. Zato smo se navadili govoriti še posebej o P o m u r j u, obsegajočem poleg celotne Pomurske ravnine še Goričko z Lendavskimi goricami in tisti del Slovenskih goric, ki se odmaka k Muri. Pomurje je vse, od kar je padla stara zaprta meja med avstrijskim in ogrskim delom avstro-ogrske monarhije na Muri, dejansko v marsičem živelo skupno življenje in je skoraj vse zadnje desetletje tudi v okviru nedavnega murskosoboškega okraja kazalo precej svoje lastne družbeno-gospodarske in kulturne živahnosti. Ta skupna živahnost tudi po ukinitvi okraja ni odmrila, čeprav je seveda po drugi strani izven dvoma, da je nad vsem tem prevladala vse močnejša makroregionalna privlačnost Maribora, ki se ni dala zaustaviti na razvodju med Dravo in Muro, pa tudi na Muri sami ne. Zato je še posebno z vidika strukture pokrajinskega okolja, ki nas v tem uvodnem elaboratu vodi pri preomotri vanjih, kakršnakoli meja med Pomurjem in ostalim Nizkim slovenskim Podravjem (M a r i b o r s k o - p t u j s k i m P o d r a v j e m) lahko samo rahlo in dopolnilno naznačena.

Prehajamo k označbi posameznih ožjih pokrajin Nizkega slovenskega Podravja:

1. Podravska ravnina, v katero se odpre Dravska dolina pod Mariborom, se navadno deli na Dravsko in Ptujsko polje. K Dravskemu polju štejemo ravnino ob Dravi od Maribora do zahodne okolice Ptujja. To je tipična predalpsko-subpanonska fluvioglacialna prodnata ravan, ki jo na zahodu (Pohorsko podgorje) in na jugozahodu (Črete) obkrožajo bolj mokrotni, ilovnato-glinasti deli, ob Dravi pa je razčlenjena v terase. Sredi nje se drže še široki kompleksi povečini iglastega gozda. Polja, ki segajo vanje in ki so se v zadnjem stoletju celo precej skrčila v prid gozda, pripadajo vasem, ki so dežoma razporejene v dolgih vrstnih tlorskih vzdolž dravskih teras med Mariborom in Ptujem ter na jugu ob robu travniških Čreti, deloma pa v gručah v Pohorskem podgorju ob potokih, ki pritekajo s Pohorja in so speljani v rahlo vzpete "izgone". Dravsko polje je torej agrarno-gospodarsko razdeljeno med obdravske, občretske in "izgonske" vasi. Na vzhodu se Dravsko polje brez izrazitega prehoda nadaljuje v zoženi del ravnine, ki se zoži posebno potem, ko Drava med Ptujem in Borlom zakoleba z njenega severnega na južni rob. Ta del ravnine navadno imenujemo Ptujsko polje.

Vsa Podravska ravnina je po svojem prvotnem kulturno-pokrajinskem značaju tipična subpanonska agrarna pokrajina s tradicionalnim, dokaj intenzivnim kmetijstvom, slonečim na žitu, kropirju in živinoreji, vendar ponekod z že staro težnjo po specializaciji ("Lukova deželca" na Ptujskem polju). Do neke mere v nasprotju z večino drugih slovenskih subpanonskih področij je bila Podravska ravnina že od nekdanj na močnem prometnem prepihu. Saj je široko odprta na podonavski vzhod, po vrzelih v Konjiškoroškaški gorski pregraji na jugozahod, po lahkih prehodih čez Slovenske gorice na sever ter po dolinah in podoljih Pohorskega Podravja na zahod. Zato je agrarna naseljenost tu že stara in gosta. Prometna važnost ravnine je v starejši dobi pripomogla Ptujju k nadpovprečni vlogi, medtem ko se je pozneje, še posebno v dobi železnice, čedalje bolj uveljavljala osnovna prometna, pa tudi politična smer nekdanje Avstrije od Dunaja proti Trstu, s čimer se je težišče prestavilo v Maribor. S tipalkami svojih industrijsko-urbanizacij

skih vplivov je Maribor najkrepkeje posegel na Dravsko polje ob železnici v Pohorskem podgorju, vendar je njegov vpliv segel tudi na ostalo Dravsko polje. Posredno je sprožil nastanek Kidričevega, osamele industrijske naselbine sredi ravninskih gozdov, že na prehodu v Ptujsko polje. Kako je dominanten urbanizacijski vpliv Maribora s severozahoda, se vidi po tem, da so vasi v jugovzhodnem delu Dravskega polja, ki so daleč od Maribora, čeprav so v neposredni bližini Kidričevega, ostale še do danes pretežno agrarne. Še bolj velja to za vasi na Ptujskem polju. Pa tudi Ptuj sam še ne more - če izvzamemo dejstvo, da postaja deloma stanovanjsko naselje za bližnje Kidričevo - mnogo čez vlogo središča svoje najširše agrarne okolice, segajoče daleč v Slovenske gorice in Haloze. Zato pa to vlogo zadnji čas močno krepí v skladu s tem, kako tradicionalno, posestno skrajno razdrobljeno individualno kmetijstvo na Podravske ravnini in na obdajajočih goricah čedalje vedno bolj izgublja tla pod nogami v korist velikih arondiranih, moderno obdelovanih poljedelskih kompleksov in ustreznih agrokombinativ.

2. Haloze. Na jugu obroblyajo Dravsko in Ptujsko polje terciarne gorice, ki se proti jugu, v smeri proti Konjiško-Rogaški gorski pregraji, vzpno že v pravo hribovje. Za ta svet navadno uporabljamo ljudski naziv Haloze. V njem pa vendar kaže razlikovati Zahodne Haloze, med Dravskim poljem ter Bočem in Rogaško goro, kjer je svet višji in bolj strm, zato tudi na splošno bolj gozdnat, manj naseljen in za spoznanje manj vinogradniški, ter Vzhodne Haloze, segajoče tja do Zavrča ob hrvatski meji, ki so nižje, imajo za spoznanje ugodnejše prirodne pogoje za vinogradništvo, ter so hkrati manj odmaknjene od glavne prometne poti, ki vodi od Ptuja ob Dravi navzdol proti vzhodu. Zato je tam vinogradništvo posebno močno. Nekako posebej je treba šteti Spodnjo Dravinjsko dolino z nizko gričevnato pregrajo Savinjskim, ki jo loči od Dravskega polja.

Haloze so za Slovenskimi goricami naše drugo najbolj tipično subpanonsko vinogradniško področje. Slovenskim goricam so podobne po močno razširjenem vinogradništvu in po nekdanjem krepkem deležu zunanje in nekmečke zemljiške posesti, bodisi posestnikov z bližnje ravnine in mest, v veliki meri pa tudi lastnikov, ki so prebivali v oddaljenih mestih, n.pr. v Gradcu in celo na Dunaju. V razliko s Slovenskimi goricami pa je svet tu v dobršni meri višji in bolj strm, zato se domačin ni mogel niti zdaleč tako trdno opreti na polje kakor tam, temveč je bil še bolj na milost in nemilost prepuščen izkoriščanju s strani vinogradniških posestnikov, hkrati pa vsem muhavostim vinogradniške konjunktore. Kmetije so tu zato hitreje propadale, položaj viničarja pa je bil še znatno slabši kakor v Slovenskih goricah, pa tudi vinogradništvo samo bolj zaostalo. Zato so bile Haloze do nedavna slovenska pokrajina z najbolj kričečimi socialnimi razmerami. Šele zdaj doživljajo uspešne družbene posege z novimi, modernimi socialističnimi oblikami kmetijskega gospodarjenja, pri čemer pa še vedno ostaja kočljiv problem, kako zadržati v pokrajini potrebno delovno silo in ji zagotoviti ustrezne življenjske razmere.

3. Dravinjske in Podpohorske gorice. Vinorodne terciarne gorice se iz Haloz nadaljujejo proti zahodu v Dravinjskih in Podpohorskih goricah. Te gorice niso ugodnejše od Haloz samo po svoji legi in zložnejšem reliefu, ki daje tudi polju več prostora, temveč tudi po svojem položaju ob našem glavnem subpanonskem prometnem hodniku med Mariborom in Celjem. Zato niso samo podedovane agrarno-socialne razmere tu manj priostrene, temveč so posegli sem tudi ugodni dea-

grarizacijsko-urbanizacijski vplivi mariborskega industrijskega žarišča, pa tudi stara značilna krajevno-gospodarska središča (Slovenska Bistrica, Poljčane, Konjice) so obdržala precej živahnosti. V nasprotju z njimi so podobna tradicionalna središča v spodnji Dravinjski dolini, na robu Haloz (Makole, Studenice) v železniški dobi povsem zamrla, v kolikor jim ni nekaj pomagala več ali manj slučajno vzrasla lokalna industrija (Majšperk). Med podpohorskiimi starimi krajevnimi središči je zlasti Slovensko Bistrico zajel celo krepak val mlade podravske industrializacije.

4. Slovenske gorice. Podravske ravan obroblija na severu Slovenske gorice, naše najbolj tipično subpanonsko terciarno gričevje. Po svoji reliefni razčlenjenosti se dele na večji zahodni in manjši vzhodni del. Za Zahodne Slovenske gorice je značilna osnovna slemenitev od severozahoda proti jugovzhodu, povzročena po vodah, ki teko v smeri splošne tektonske nagnjenosti sveta proti jugovzhodu in imajo v tem smislu tudi asimetrična porečja (kratke pritoke) z desne, dolge z leve strani). Glavni vodi sta Pesnica in Ščavnica, ki sta s svojima, že od zgornjega žoka navzdol dokaj širokima in v dnu zamočvirjenima dolinama zarezali v gorice dve pomembni in široki brazdi. Ščavnica se je celo tako močno zajedla nazaj, da je skrajno severovzhodni del goric že skoraj odrezala od ostalih (Radgonsko-kepelske gorice). Ker gre promet s severnega dela goric in s sosednje Pomurske ravnine zlasti od nastanka Jugoslavije dalje poprek čez gorice proti Mariboru, malo pa ga gre v osnovni smeri, sta pomenili obe dolini zlasti v zgornjem toku precejšnjo prometno oviro, v vsem obsegu pa predstavljata težaven problem ureditve vodnega toka in melioracije zamočvirjenih tal. Ko se obe dolini končata odosno na široko odprta proti Murskemu in Dravskemu polju, se začne Vzhodne Slovenske gorice, ki niso samo ožje, temveč imajo tudi precej drugačno pokrajinsko plastiko. Že spodnja dolina Ščavnice ter doline njenih pritokov se obrnejo v vzhodno smer, v t. im. Ljutomerskih in Ormoških goricah pa sploh prevlada zahodno-vhodna slemenitev odosno na njo pravokotna, severojužna smer stranskih grab in slemen, ki odpira lahke prehode čez gorice od Mure proti Dravi. K nastanku Ljutomera pa tudi Ormoža kot krajevnih središč je ta plastika brez dvoma močno prispevala.

Na splošno so Slovenske gorice na zahodu še dokaj visoke, močno gozdnate, na vzhodu, v t. im. Prlekiji, pa nižje in zložnejše. In medtem ko je na zahodu razen vinogradov še mnogo polja in sadovnjakov, se na vzhodu močneje uveljavi intenzivna vinogradniška pokrajina s hrami in nekdanjimi viničarijami, raztresenimi po slemenih in vrheh, z vinogradi po prisojeh nekako do višine 250 m navzdol, kjer prične nevarnost toplinskega obrata in pozeb, z gozdovi po osojah, s travniki po širših dolinah ter z njivami po dolinskih terasah in zložnejših obronkih. Razen te drobne, po povsem lokalnih prirodnih pogojih povzročene pestrosti v kulturni pokrajini, pa kaže le-ta tudi značilne mikroregionalne razlike, povzročene deloma po prirodnih, deloma po družbenih faktorjih. Tako sta Pesniška in Ščavniška dolina pasova čisto poljedelskega, na povezavi z intenzivno živinorejo zasnovanega gospodarstva, brez pomembnejše vloge vinogradništva, pač pa z močno socialno diferenciacijo med dokaj močnimi kmetijami in slojem malih kmetov-želarjev. To velja še prav posebno za srednjo in spodnjo Ščavnico, ki pomeni pravzaprav zatok poljedelskega Murskega polja med pretežno vinogradniške gorice. Po drugi strani so se nekateri goriški predeli izoblikovali v posebno intenzivna vinogradniška področja, kjer je nad kmečko vinogradniško posestjo močno prevladala do nedavna tuja, meščanska, polfevdalna in cerkvena vinogradniška posest z viničarsko delavno silo, predhodnik današnjih družbenih vinograd-

niških obratov. Vzrok za razvoj teh izrazito vinogradniških področij je deloma v posebno ugodnih ekoloških pogojih, še bolj pa v bližini prometnih potov in mest (Maribora, Ptuj, Radgona, Ljutomera, Ormoža). Taka naša najintenzivnejša in najkvalitetnejša vinogradniška področja so Mariborske gorice, Ptujске gorice, Radgonsko-kapelske gorice in Ljutomersko-ormoške (tudi "Jeruzalemske gorice". Vsekakor pa je treba v vinogradniškem svetu Slovenskih goric v podrobnem razlikovati še med področji, kjer smo po dedovali velike, moderno urejene nekmečke vinograde, in področja, kjer so prevladovali kmečki vinogradi. Pogoji celotnega geografskega okolja za nadaljnji razvoj vinogradništva in drugih kultur (sadjarstva) so kajpada v enih in drugih dokaj drugačni.

Gravitacijsko Slovenske gorice kajpada niso enotne, temveč teže v glavnem na tri strani: na jugu proti Ormožu in Ptuj, na zahodu naravnost na Maribor in na severovzhodu, v Prlekiji, v Pomurje. Razumljivo je seveda, da je neposredna privlačnost Maribora tako močna, da zasenči vse ostale, tem bolj, ker se je v to smer zgrajila čez gorice moderna cesta in s tem oslabila, zlasti za vzhodni del goric, gravitacijo po železnici na Ormož.

5. Pomurska ravnina. Ravnina ob Muri je po svojih prvotnih prirodnih svojstvih na obeh straneh reke enaka. To je akumulacijska ravnina Mure, ki jo na obrobju, posebno na široko na prekmurski strani, spremljajo pleistocenske terase, ponekod ugodne za polja, drugod vir surovine za opekerne ter na prekmurski strani (Puconci) tudi za pridobivanje kremenčevega peska. V podrobnem, še posebno kar se tiče družbenega posega v pokrajino, pa se kažejo na Pomurski ravnini značilne razlike. Osnovno razliko je vstvarila dolga stoletja trajajoča meja med avstrijskim in ogrskim delom nekdanje habsburške monarhije, potekajoča na Muri. Vtisnila je Prekmurski ravnini na levem bregu Mure precej drugačnih potez kakor jih kaže Mursko polje na levem bregu. Mursko polje je bilo v okviru Avstrije bližje vplivom živahnih in takrat naprednejših gospodarskih tokov. Zato je bila zemlja tam že prej intenzivno in dokaj sodobno obdelana. Vasi kažejo že po svojem videzu precej imenitno lice. Na prekmurski strani je bila agrarna produktivnost precej slabša, tam je še precej slabih pašnikov in host, življenje in gospodarstvo, ki smo ju po dedovali, je bilo bolj zaostalo, večja je bila prometna osamljenost, močnejše drobljenje zemljiške posesti, krepkejše posledice dalj časa trajajočega in izrazitejšega fevdalnega režima, s tem v zvezi manjša navezanost kmeta na zemljo ter močna težnja k trajnemu, posebno pa ša k sezonskemu izseljevanju. Na zunaj so posebno značilne velike prekmurske ravninske vasi, pogosto na dolgo razvlečene, skrite v zelenje, s svojimi koruznjaki, brajdami in gosmi zares tipično panonske. Ker so do nedavna ostale dokaj arhaične, ob novih procesih družbene preobrazbe posebno hitro spreminjajo svoje lice: nikjer drugje v še močno agrarnih pokrajinah Slovenije se tako anarhično ne mešajo stare s slamo krite kmečke hiše s hišami več faz modernizacije, celo najnovejših, ki bi jih drugod po Sloveniji po njihovem licu šteli med urbanizirane, tu pa jih ne moremo.

Čeprav je Prekmurska ravnina tudi po svojem prirodnem površinskem licu, na prvi videz, zelo enolična, kaže v podrobnem precej različna svojstva. Po dolgem se po njej med Goričkim in Muro vleče več, po kakovosti tal različnih pasov. Najprej se pod ježo široke prekmurske terase, na kateri so se utrdile nekatere najtrdnjše prekmurske vasi, širi poplavno področje ob reki Ledavi, zbiralki voda z Goričkega, mokrotan svet travnikov in pašnikov, samo deloma že v stadiju melioracij. Na jugovzhodu se ledavsko poplavno področje na široko združi z murskim, med to področje in Goričko pa se vri-

ne pas bolj suhe ravnine. Osrednji del Prekmurske ravnine, južno od ledavskega poplavnega paša, ima v glavnem suho, prodnato in peščeno osnovo, zato je njen najintenzivnejše obdelani in naseljeni del. V podrobnem se tla od kraja do kraja zelo različna, največ v skladu s tem, kako na debelo je ugodni prodni horizont prekrit z ilovnato odejo. Med suha tla se razen tega tudi tu vpletajo mokrotnejša zemljišča ob značilnih ravninskih potokih (Dobel, Črnee, Mokoš), ki jih je človek že od nekdaj na vse mogoče načine preurejal in prestavljal njihove struge. Toda sklenjeno južno poplavno področje, ki ga zaliva že Mura, svet značilnih obmurskih travnikov, logov, in šum, se ž začne šele dalje na jugu. V svojem zahodnem delu je razmeroma ozko, ker je Mura tam že dalj časa regulirana, zato pa se močno razširi v spodnjem delu, proti Lendavi, kjer se na široko spoji z ledavskim. Tu je tako široko, da se tam mošnje vasi (n.pr. vse tri Bistrice in obe prekmurski Polani) komaj zatečejo na pomole nekaj bolj suhega sveta.

Ti po sestavi tal in vodnih razmerah precej različni podolžni pasovi Prekmurske ravnine pa so predolgi, pa včasih pa tudi preozki, da bi se vasi držale samo enega izmed njih. Navadno se njihovo zemljišče vleče počez čez nje, na severu včasih še na pleistocensko teraso ali na prve obronke Goriškega. Zato je bolj v navadi pokrajinska razčlenitev Prekmurske ravnine na Ravensko, njen zahodni del segajoč nekako do Sobote in še malo proti zahodu, ter na Dolinsko, vzhodno od tod. Dolinsko je obsežnejše in manj homogeno. Zato bi v njem mogli razlikovati še nadalje: a) t.im. Bogojansko-dobrovniško Dolinsko z velikimi vasi, ki spremljajo rob Goriškega in Ledavo z njenim poplavnim področjem severovzhodno od Murske Sobote, b) Osrednje Dolinsko v osrčju ravnine vzhodno od Sobote ter c) Lendavsko Dolinsko vzhodno od tod, s polji, ki jih ogražajo poplave, s travniki, pašniki in šumami, z naselji Madžarov ter nekdanjih kolonistov + Primorcev ter z neposrednim gravitacijskim vplivom Lendave ter njene naftne industrije.

Ravnina na desnem bregu Mure, v Ljudski govorici Mursko polje, je mnogo ožje. Ožje je tudi redno, živo poplavno področje ob Muri. Za razporeditev vasi in njihove zemlje so važnejši stari, že davno opuščeni okljuki Mure, njene mrtve struge, ki preprezajo ravan zlasti v spodnjem delu. Tudi pleistocenska terasa je tu neprimerno ožja in manj razvita, skoraj vsa v gozdu; vasi je na njej malo, polja slabša kakor v ravnini; važna pa je za opekarništvo. Pač pa bi Mursko polje počez razdelili na dva dela. Že ljudstvo označuje s tem imenom navadno samo njegov spodnji del, ki teži že v Ljutomer in se na široko veže z dolino spodnje Ščavnice. Zaradi jasnosti ga kaže imenovati Spodnje Mursko polje, med tem ko gre precej ožjemu delu ravnine, ki se vleče mimo Radencev proti Radgoni, ime Zgornje Mursko polje.

Pri Gornji Radgoni sega neposredno do Mure skrajni severni izrastek gorice, ki je bistveno prispeval k temu, da je tam ob murskem mostišču že zgodaj nastalo radgonsko mesto. Ta izrastek deli Mursko polje od Apaškega polja (nikakor ne "kotline" ali "doline"). Že po narodi zarisano geografsko individualnost Apaškega polja, ki ga na severu izolira Mura z današnjo državno mejo, še posebej podčrtava njegova svojska prebivalstvena struktura. Bilo je že zgodaj naseljeno z nemškim prebivalstvom, pa je potem, ko je prišlo v meje stare Jugoslavije, doživelo nekaj dotoka slovenskih, največ prekmurskih kolonistov, v novi Jugoslaviji, po izselitvi Nemcev, pa je postalo docela kolonistovsko področje z vsemi peripetijami, težavami in kočljivimi problemi takšne kolonizacije.

6. Goričko z Lendavskimi goricami. Goričko, svet terciarnega gri-

čevje severno od Prekmurske ravnine, ki je gričevje sila zložnih enoličnih oblik, razčlenjeno podobno kakor sosednji štajerski Grabenland skoraj povsod po grabah in dolinah, potekajočih od severa na jug. Bolj kakor v Slovenskih goricah se tu uveljavljajo že najmlajši terciarni (pliocenski) sedimenti, zlasti pusti prodniki, ki se jih kaj rad drži borov gozd. Na splošno je sicer Goričko po prirodnih potezah podobno Slovenskim Goricam, kulturnogeografsko pa je precej različno. Ker je bila pokrajina v ogrski dobi daleč na prometni periferiji takrat še sama po sebi močno agrarne, zaostale Ogrske, je vinogradništvo, ki ga je nekoč tudi tu bilo precej, propadlo, odnosno se po znani vinogradniški krizi ni obnovilo in moderniziralo. Zato je na Goričkem vinogradov danes malo, pa še kar jih je, so slabi, povečini s šmarnico. Tudi ostalo kmetijstvo je že dokaj zaostalo in skuša trdovratno vztrajati pri tradicionalni polikulturi za dom. Kmečka posest je silno razdrobljena, zemlja izpostavljena eroziji, gozd, ki ga je precej, tudi bukovega, pa stelarjenju in degradaciji. Kmetije so globoko pasivne, tradicionalno sezonsko izseljevanje, v najnovejšem času pa tudi stalni odtok mlajše delovne sile, pa zelo močno. Podrobneje bi Goričko lahko razdelili na štiri dele; na Zahodno Goričko v povirju Ledave, z gosto naseljenostjo in močnim deležem obdelanega sveta ter s slabotnejšo tradicijo odseljevanja, na Srednje Goričko, obsegajoče porečje Bočonskega, Mačkovskega in Martjanskega potoka z močnim deležem gozdnih površin, na Severovzhodno Goričko, katerega doline, pripadajoče povirju velike Krke, so usmerjene na vzhod in je zato ta del Prekmurja prometno najbolj odmaknjen, in na Jugovzhodno Goričko, kamor spadajo izlivi Male Krke, Kobiljanskega potoka in Bukovniškega potoka, svet, ki polagoma izzveni v ravnino ob spodnji Ledavi in Kobiljanskem potoku. Tudi Jugovzhodno Goričko je zaradi svoje prometne odročnosti in obmejnega položaja dokaj v zastoju in že dolgo izhodišče močne depopulacije.

Lendavske gorice, osameli vzhodni odrastek Prekmurskih goric ob državni meji tik nad Lendavo, so zaradi ugodnih peščenih tal, posebno pa zaradi bližine Lendave, ki je bila v ogrski dobi ugodneje prometno odprta proti Ogrski kakor drugo Prekmurje, obdržale svoje vinograde v občutno znatnejši meri kakor Goričko, čeprav se po njihovi kvaliteti tudi ne morejo primerjati z bližnjimi Ljutomerškimi goricami onstran Mure.

III. Uvrstitev pokrajinskih delov Severovzhodne makroregije SRS ===== v njene mezoregije (subregije). =====

Čeprav je naloga tega uvodnega referata samo razčlenitev slovenskega Podravja na posamezne pokrajine in njihova kratka karakteristika, je vendar treba na koncu na kratko nakazati, kako se te pokrajine uvrščajo v osnovna gravitacijsko-funkcionalna območja, odnosno družbeno-gospodarske subregije ali mezoregije, ki sestavljajo Podravsko makroregijo. Take mezoregije bi bile tri:

A. Mezoregija Z g o r n j e g a P o d r a v j a ali K o r o š k a m e z o r e g i j a (subregija), obsegajoča ves osrednji, najvišji del Pohorskega Podravja. Koroška subregija pomeni s svojim rudarstvom, industrijo in gozdnim gospodarstvom močno samostojno gospodarsko žarišče, prometno dokaj oddaljeno od osnovnega gospodarskega žarišča v Mariboru in funkcijsko ne vedno nepo-

sredno povezano z njim. Njena mezoregionalna centralna gravitacijska žila je Zgornja Dravska dolina s hidrografskim in prometnim vozliščem pri Dravogradu. V podrobnem jo sestavljajo še ožja gospodarsko-geografska območja (submezoregije): a) Mežiška dolina, zaključeno področje rudarstva, industrije ter gozdno-planinskega gospodarstva z osnovno gravitacijsko žilo v dolini; b) Zgornja Dravska dolina s prometnim vozliščem pri Dravogradu, s starimi lokalnimi središči v Muško-radeljski kotlini in z zgornjim delom dravske hidroenergetske baze; c) Mislinjska dolina s svojo lastno drobno industrijo, z močno podčrtano lesno-gospodarsko in posebno prometno funkcijo (prehodi na savinjsko stran).

B. Mezoregija Srednjega Podravja ali Mariborsko-ptujska mezoregija (subregija). Obsega v bistvu dva dela:

1. Ožje Mariborsko mezoregionalno področje, obsegajoče kraje, ki neposredno in nedvomno teže k Mariboru ter k železniškim in cestnim vozliščem pri Mariboru in južno od njega (Pragersko, Slovenska Bistrica, Poljčane). V to področje spada ves vzhodni del Pohorskega Podravja, ki se že izrazito odpira na vzhod in jugovzhod, nadalje Dravinjske gorice, zgornja in srednja Dravinjska dolina z zahodnimi Haložami, zahodni, podpohorski del Dravskega polja, spodnja, razširjena Dravska dolina nad Mariborom (Ruško podolje) ter zahodni del Slovenskih goric. Razdelili bi jo lahko dalje na vrsto submezoregij, ki pa so manj jasno individualizirane kakor v Koroški mezoregiji. Bile bi: a) najožja submezoregija Maribora, obsegajoča mesto Maribor z njegovim močno urbaniziranim obmestjem, b) Ruško-falska submezoregija z jedrom v razširjeni Dravski dolini nad Mariborom in z zaledjem v Brezenski debri, na Kozjeku in v Ribniško-lovrenškem podolju na pohorski strani; c) področje Zahodnih Slovenskih goric (Mariborekih goric) brez lastnega submezoregionalnega centra, z močno mezoregionalno neposredno gravitacijo v Maribor, toda še izven njegovih izrazitih urbanizacijskih učinkov; d) področje Vzhodnega Pohorskega podgorja, vključujoče jugozahodno Dravsko polje z delom Podpohorskih goric, kakor prejénje brez svojega submezoregionalnega centra, ki ga nadomešča neposreden gravitacijski in urbanizacijski vpliv Maribora; na jugu tega področja je značilno prepletanje neposrednega vpliva Maribora z lokalnimi gravitacijskimi vplivi Ptuja odnosno Kidričevega, Slovenske Bistrice in prometnega vozlišča pri Pragerskem; e) področje Južnega Pohorskega podgorja ob zgornji in srednji Dravinji z močno navezanostjo agrarnega gospodarstva njegovih dolinskih in gričevnatih delov ter gozdnega gospodarstva jugovzhodnega Pohorja in Konjiške gore na osnovno gravitacijsko os Dravinjskega podolja, v katerem se je na mestih, kjer se ta os križa s tranzitnimi prečnimi potmi, razvilo več mikroregionalnih centrov (Poljčane, Konjice, Zreče), ki so zadnji čas dobili tudi nekaj drobne industrije. Poleg makroregionalnega vpliva Maribora se tu močno pozna tudi že vpliv Celja. Zato velik del tega področja (obč. Slov. Konjice) spada k celjskemu okraju, gravitacijska labilnost drugega njegovega dela pa se je pokazala v tem, da je administrativna razdelitev po osvoboditvi v njem padla iz skrajnosti v skrajnost: iz svoječasne ustanovitve "tamponskega" okraja Poljčane k temu, da so Poljčane izgubile celo občino.

2. Ptujsko submezoregionalno področje, obsegajoče v glavnem ozemlje današnje ptujske občine. Splošno gravitacijska vloga Ptuja je tudi tu zaradi bližine Maribora čedalje šibkejša ter se omejuje v glavnem na organizacijo agrarnega gospodarstva. Ne posebno jasno individualizirane submezoregije tega področja bi bile:

a) Spodnjedravinjsko-haloško področje, obsegajoče spodnjo Dravinj-

sko dolino s Halozami (predvsem zahodnimi). Področje nima svojega submezoregionalnega centra, v mezoregionalni gravitaciji pa niha med šibkejšim Ptujem in močnejšim Mariborom; b) Ožja Ptujška submezoregija, obsegajoča Ptujško polje (s Kidričevim) ter Ptujške gorice; c) Ormoška submezoregija, še bolj kot ožja Ptujška še čisto agrarna in produkcijsko homogena.

C. Pomurska mezoregija (subregija). Kakor smo poudarili že pri analizi pokrajinskih enot Nizkega podravja, ne gre slovenskemu Pomurju kljub ukinitvi dosedanjega okraja v Murski Soboti odrekati določene mere gravitacijsko-funkcijske enotnosti, ki prihaja tudi na zunaj še vedno do izraza v skupnosti pomurskih občin. Vsekakor ne kaže čisto historični in danes socialno neopravičljivi pokrajinski enoti Prekmurja podčrtovati značaja subregije v modernem smislu. Današnje, še vedno historično zasnovane občinske meje na Muri kažejo marsikje kričeče svoje anahronistične strani (n.pr. ločitev Petanjcev od Radencev, Dokleževja od Veržeja, Bistric od Ljutomera itd.). To seveda ne pomeni, da odrekamo splošnemu makroregionalnemu vplivu Maribora dominantnost nad vsem Pomurjem, veliko močnejšo seveda na jugozahodu (v občini Gornja Radgona), kakor pa na skrajnem vzhodu (občina Lindava), kjer ne moremo zanikati močnega prepletanja s tokovi sosednjih področij SR Hrvatske.

Pomurska mezoregionalna sfera zajema na nekdanji štajerski strani pomurski del Slovenskih goric z dolino Ščavnice, Mursko polje, Apaško polje, na prekmurski strani pa Ravensko, Dolinsko in Goričko. V njej so se razvili štiri submezoregionalni centri (Murska Sobota, Lendava, Ljutomer in Gornja Radgona), sedeži današnjih občin. Temu ustrezno lahko vse štiri občine istovetimo s štirimi družbeno-gospodarskimi submezoregijami: a) Osrednje-prekmursko ali Soboško, b) Vzhodnoprekmursko ali Lendavsko, c) Ljutomersko in d) Gornjeradgonsko.

S. Ilešič.

Literatura:

1. A. M e l i k, Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino. Slovenija II, 2, Ljubljana 1957.
2. S. I l e š i č, Slovenske pokrajine. Geografski obzornik, III, 2, Ljubljana 1956.
3. S. I l e š i č, Problemi geografske rajonizacije ob primeru Slovenije. Geografski vestnik XXIX-XXX, Ljubljana 1957-1958.
4. I. G a m s, Pohorsko Podravje. Razvoj kulturne pokrajine. Dela Inštituta za geografijo SAZU, 5, Ljubljana 1959.
5. S. I l e š i č, Glavne geografske poteze in problemi Pomurja. Geografski zbornik, Murska Sobota 1959.